

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 351.7

Доц. В.І. Франчук, канд. екон. наук – Львівський ДУВС

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено концептуальні підходи до організації підготовки фахівців з економічної безпеки, розроблено її модель у рамках спеціальності, спеціалізації та наукової спеціальності.

Ключові слова: фахівці з економічної безпеки, модель підготовки фахівців, умови діяльності фахівців, процес підготовки фахівців.

Постановка досліджуваної проблеми. Перспективи розвитку, особливо в умовах недобросовісної конкуренції, тіньової економіки, корупції та дії інших загроз, мають ті акціонерні товариства (АТ), які ефективно реалізують власну корінну функцію економічної безпеки. Для цього, насамперед, потрібні висококваліфіковані фахівці з креативним мисленням, які добре розуміють процеси, що відбуваються в сучасній економіці, зокрема на рівні АТ, а також знають як організувати його економічну безпеку і на практиці здатні це зробити.

На жаль, у наш час таких фахівців в Україні обмаль. Зазвичай, у системі безпеки вітчизняних підприємств переважно працюють ветерани правоохоронних органів та спецслужб, які мають достатній життєвий та професійний досвід забезпечення національної безпеки. Проте забезпечення національної безпеки й безпеки підприємств – це різні напрями роботи, які потребують різних систем знань та вмінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підготовки фахівців з економічної безпеки присвячено багато наукових праць. Серед них праці П.Я. Пригунова, А.С. Соснина, В.В. Крутова, Л.П. Гончаренка, Е.І. Низенка. Разом з тим на сьогодні ще не сформовано концептуальної моделі організації підготовки фахівців з економічної безпеки, що своєю чергою гальмує цей процес, а також стоїть на перешкоді формуванню єдиних підходів до змісту навчання.

Метою дослідження є формування моделі підготовки фахівців з економічної безпеки у вищих навчальних закладах України.

Основні результати дослідження. В умовах сьогодення безпека підприємств пролягає передусім у площині фінансово-економічних відносин та інтересів і вимагає від фахівців певних знань з економіки, фінансів, права [1]. Одночасно потрібні знання з аналітично-пошукової та детективної діяльності, організації технічного захисту інформації та охорони праці, теорії безпеки та ін. Тобто фахівець з безпеки підприємств повинен мати спеціальну освіту, яка б охоплювала інтегративні знання: фінансові, економічні, юридичні, управлінські, безпекознавчі, психологічні тощо.

На думку Е.І. Низенка, навчання співробітників недержавних структур безпеки має враховувати вимоги майбутньої спеціальності, а теоретичні знання повинні бути доповнені практичними навиками, уміннями [2]. В.В. Крутов, констатує недостатній рівень та якість підготовки фахівців у галузі безпеки, зауважує, що окремі паростки підготовки, які існують у певних навчальних закладах, не формують системного підходу і не забезпечують вирішення сучасних проблем щодо підготовки кадрів для діяльності у сфері безпеки [3].

Досвід розвинених країн світу з підготовки фахівців з безпеки підприємств, насамперед країн, які входять до європейської спільноти, показує, що така підготовка здійснюється за спеціальністю "security management" (менеджмент безпеки) [4]. У цих країнах фахівці з менеджменту безпеки мають різні спеціалізації – від приватного детектива до фахівця з конкурентної розвідки, від менеджера з забезпечення безпеки персоналу до менеджера з забезпечення технічної безпеки за освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр" та "магістр". Так, у США таких фахівців готують понад 30 вищих навчальних закладів, у Великобританії – 10, Німеччині – 7, Франції – 9, Латвії – 3 тощо [4]. Інструкціями відповідних міністерств цих країн уведено заборону на обіймання посад з безпеки на підприємствах, якщо кандидат не має спеціальної освіти з цього напрямку, або не пройшов відповідної перепідготовки.

В Україні, починаючи з 2000 р., розпочато підготовку фахівців з безпеки на базі вищих навчальних закладів, використовуючи концептуальні підходи в рамках спеціалізації, спеціальності та наукової спеціальності. Сутність підходу до підготовки фахівців з безпеки в рамках спеціалізації полягає в такому:

- у варіативній частині освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця формуються відповідні типові функції та знання і вміня, які йому необхідні у майбутньому для їх виконання, в тому числі пов'язані з забезпеченням економічної безпеки підприємства;
- у варіативній частині освітньо-професійної програми визначається перелік та розкривається зміст дисциплін спеціалізації, які дають змогу в процесі навчання сформувати визначені освітньо-кваліфікаційною характеристикою безпекознавчі знання і вміня;
- у навчальному плані підготовки фахівця за тим чи іншим напрямом чи спеціальністю формуються навчальні предмети з нормативної і варіативної частин освітньо-професійної програми. Це інтегрує навчальний процес у єдине ціле та забезпечує єдність організації і змісту теоретичного навчання і практики;
- у практичній діяльності випускник вищого навчального закладу може застосовувати отримані знання з безпеки і вміня, виконуючи обов'язки, які передбачені посадою, де питання безпеки є їх складовою, а також ті, що є безпосереднім предметом діяльності.

Аналіз ліцензійних справ та практики підготовки фахівців з безпеки різними освітньо-кваліфікаційними рівнями в рамках спеціалізації доводить, що найбільше для цього використовується спеціальність "Менеджмент організацій" (табл. 1). Тобто навчальні заклади надають перевагу підготовці менеджерів з безпеки.

Табл. 1. Спеціалізації, у рамках яких здійснюється підготовка фахівців з безпеки

№ з/п	Назва напрямку, спеціальності	Назва спеціалізації
1.	Менеджмент. Менеджмент організацій і адміністрування	Менеджмент економічної безпеки
		Менеджмент безпеки бізнесу
		Менеджмент безпеки підприємств
		Менеджмент охоронної діяльності
2.	Економіка підприємства	Економічна безпека підприємств
3.	Фінанси і кредит	Фінансова безпека
4.	Правознавство	Правове забезпечення підприємницької діяльності

Досліджуючи питання підготовки вищими навчальними закладами менеджерів з безпеки, встановлено, що менеджер з безпеки – це функціональний працівник системи управління, який об'єднує в єдине ціле посаду, спеціальність і кваліфікацію. За своїм змістом і характером він вимагає різносторонньої, комплексної, спеціальної і водночас інтегрованої підготовки.

Професія менеджера з безпеки є складною, багатогранною і надзвичайно відповідальною. Діяльність менеджера з безпеки спрямована на роботу з внутрішнім і зовнішнім середовищами. Робота з внутрішнім середовищем передбачає вивчення конкурентів й партнерів, протидію кримінальним структурам та співпрацю і взаємодію з правоохоронними органами. Робота із зовнішнім середовищем зводиться до вивчення кандидатів на роботу, спостереження за працівниками, організації охорони товарно-матеріальних цінностей, забезпечення режиму корпорації, контролю за рухом товарно-матеріальних цінностей, протидії технічному шпionaжу та захисту комерційної таємниці. Загалом же, діяльність менеджера з безпеки характеризується динамікою, активним пересуванням, постійною зміною соціально-психологічної атмосфери, дефіцитом часу, певним ризиком, емоційним і вольовим напруженням.

Середовище, в якому доводиться працювати менеджеру з безпеки, є мінливим і складним для оцінки й прийняття рішень. Залежно від ситуації і завдання, яке виконується, потрібно бути психологом, педагогом, аналітиком, "оперативником", охоронцем тощо. Водночас для діяльності менеджера з безпеки характерними є конспірація, гра ролей різних соціальних і професійних типів та ін. [4]. Таким чином, предметом діяльності менеджера з безпеки може бути:

- виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз, умов та джерел походження;
- формування граничних показників (індикаторів) безпеки;
- моніторинг розвитку загроз, оцінка їх можливих наслідків;
- експертиза рішень, що приймаються, з точки зору безпеки;
- формування нормативно-правової бази та моделей безпеки для протидії загрозам;
- формування організаційних структур та створення відповідних умов для забезпечення безпеки;
- розроблення і проведення загальних і спеціальних заходів з безпеки, які реалізуються в усіх напрямках і видах діяльності суб'єкта господарювання.

З ініціативи автора, з 2004 р. підготовку менеджерів з економічної безпеки було розпочато у Львівському державному університеті внутрішніх

справ у рамках напрямку "Менеджмент" та спеціальності "Менеджмент організацій і адміністрування" за освітньо-кваліфікаційними рівнями, відповідно "бакалавр" та "магістр". Для цього було розроблено варіативні частини нормативних документів: освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійні програми і навчальні плани.

Окрім управління функцією економічної безпеки АТ, для чого в принципі достатньо підготовки менеджерів у межах спеціалізації за спеціальністю "Менеджмент організацій і адміністрування", потрібні й фахівці зі спеціальними ґрунтовними знаннями з питань безпеки у різних сферах економічної діяльності підприємства. Такий підхід підтверджується Класифікатором професій (ДК 003:2005), який був розроблений Міністерством праці та соціальної політики України [5] та набув чинності з 01.04.2006 р. У цьому Класифікаторі введено групу професій за № 2414 – "Професіонали з питань безпеки підприємств, установ, організацій", яка включає:

- 2414.1 – Наукові співробітники (безпека підприємств, установ, організацій);
- 2414.2 – Професіонали з фінансово-економічної безпеки.

Для того, щоб обіймати такі посади, відповідно до вимог Класифікатора, необхідно мати:

- диплом про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста чи магістра;
- диплом про присудження наукового ступеня кандидата чи доктора наук;
- атестат про затвердження вченого звання старшого наукового співробітника, доцента чи професора.

У третьому розділі Класифікатора, який має назву "Фахівці", передбачено групу професій за № 345 – Інспектори воєнізованої охорони, приватні детективи, яка включає:

- 3450 – Інспектори воєнізованої охорони, приватні детективи;
- 3411 – Фахівець з фінансово-економічної безпеки;
- 3450 – Фахівець з організації майнової та особистої безпеки;
- 3450 – Приватний детектив.

Для того, щоб обіймати такі посади, відповідно до вимог Класифікатора, необхідно мати дипломи молодшого спеціаліста, бакалавра чи спеціаліста, який проходив післядипломну підготовку. Таким чином, у Класифікаторі передбачено низку професій та посад з безпеки підприємств та вимоги щодо наявності у фахівців відповідної фахової освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями від молодшого спеціаліста до магістра.

Аналіз Постанови Кабінету Міністрів України №1719 від 13.12.2006 р. "Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" та Постанови Кабінету Міністрів України №787 від 27.07.2010 р. "Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра" показав, що є ряд напрямів і спеціальностей, за якими можна здійснювати підготовку фахівців з безпеки суб'єкта господарювання (табл. 2).

Табл. 2. Напрями і спеціальності, в рамках яких здійснюється підготовка фахівців із безпеки

№ з/п	Назва напряму підготовки, спеціальності	Освітньо-кваліфікаційний рівень та код напряму підготовки чи спеціальності
1.	Безпека інформаційних і комунікаційних систем	Бакалавр, 6.170101
2.	Системи технічного захисту інформації	Бакалавр, 6.170102
3.	Управління інформаційною безпекою	Бакалавр, 6.170103
4.	Охорона праці	Бакалавр, 6.170202
5.	Пожежна безпека	Бакалавр, 6.170203
6.	Екологічна безпека	Спеціаліст, 7.04010603 Магістр, 8.04010603
7.	Екологічний контроль	Спеціаліст, 7.04010604 Магістр, 8.04010604
8.	Безпека інформаційних і комунікаційних систем	Спеціаліст, 7.17010101 Магістр, 8.17010101
9.	Системи технічного захисту інформації, автоматизації її оброблення	Спеціаліст, 7.17010201 Магістр, 8.17010201
10.	Управління інформаційною безпекою	Спеціаліст, 7.17010301 Магістр, 8.17010301
11.	Адміністративний менеджмент у сфері захисту інформації	Спеціаліст, 7.17010302 Магістр, 8.17010302
12.	Охорона праці (за галузями)	Спеціаліст, 7.17020201 Магістр, 8.17020201
13.	Пожежна безпека	Спеціаліст, 7.17020301 Магістр, 8.17020301
14.	Управління пожежною безпекою	Магістр, 8.17020302
15.	Якість, стандартизація та сертифікація	Спеціаліст, 7.18010001 Магістр, 8.18010010
16.	Управління фінансово-економічною безпекою	Магістр, 8.18010014

З табл. 2 видно, що безпосереднє відношення до організації економічної безпеки АТ має спеціальність "Управління фінансово-економічною безпекою". Проте, слід зазначити, що забезпечення економічної безпеки підприємства, в тому числі й АТ, є комплексним процесом, який потребує фахової діяльності у різних напрямках безпеки, а отже, відповідних знань і вмінь. Підготовка таких фахівців за наведеними в таблиці напрямками та спеціальностями, за винятком спеціальності "Управління фінансово-економічною безпекою" в українських ВНЗ здійснюється уже тривалий час, є відповідний досвід та навчальна база.

Ситуація з підготовкою фахівців у сфері економічної безпеки змінилася після ліцензування у 2007 р. Університетом економіки та права "КРОК" спеціальності "Управління фінансово-економічною безпекою" за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр", а згодом Львівським державним університетом внутрішніх справ. Це дозволило створити основу для побудови сучасної системи освіти в галузі забезпечення економічної безпеки нашої держави та національних товаровиробників. Особливістю програми підготовки магістрів з "Управління фінансово-економічною безпекою" є те, що вона гармонійно поєднує дві базові складові:

а) управління національною безпекою в економічній сфері;

б) управління фінансово-економічною безпекою підприємств, установ та організацій.

Таким чином, майбутні управлінці з фінансово-економічної безпеки отримують знання в галузі національної безпеки та безпеки суб'єктів господарювання. Окрім цього, навчатися за цією програмою можуть особи, які мають базову економічну, юридичну чи технічну освіту за ОКР не нижче бакалавра. Це дає змогу на практиці комплексно і системно на принципово новому якісному рівні організовувати та забезпечувати економічну безпеку суб'єктів господарювання незалежно від форм власності. Предмет і зміст діяльності професіонала з фінансово-економічної безпеки є такими, як і менеджера з безпеки, який займається управлінням, функцією чи процесами забезпечення економічної безпеки АТ. Різниця між ними полягає в тому, що професіонали з фінансово-економічної безпеки мають ґрунтовніші знання та вміння.

Для підготовки таких фахівців автор спільно з відомими фахівцями з безпеки В.В. Крутовим, П.Я. Пригуновим, О.І. Захаровим, В.С. Сідаком, О.А. Кириченком та іншими – членами робочої групи Міністерства освіти і науки України, розробили Галузевий стандарт вищої освіти з підготовки фахівців за спеціальністю специфічних категорій "Управління фінансово-економічною безпекою" освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" кваліфікації "Професіонал з фінансово-економічної безпеки" [6] та варіативну частину освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійну програму і навчальний план.

У сучасних умовах організація і безпосереднє забезпечення економічної безпеки підприємств, в тому числі й АТ, потребують відповідного і якісного наукового супроводження. Це можливо за умови налагодження в Україні цілеспрямованого проведення наукових досліджень. Своєю чергою це залежить від наявності та рівня підготовленості наукових кадрів. На жаль, треба зазначити, що це також є вузьким місцем як загалом у системі економічної безпеки суб'єктів господарювання, так і її складовою – кадрового забезпечення фахівцями вищої кваліфікації: кандидатами і докторами наук. Йдеться про тих науковців, у яких предметом наукових досліджень є економічна безпека підприємств, а захист дисертацій проходив за науковою спеціальністю 21.04.02 "Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності".

Розглядаючи питання наукового супроводження забезпечення економічної безпеки АТ, слід відзначити, що економічна безпека суб'єктів господарської діяльності як наука є досить молодою. Проте перед нею стоять складні, але вкрай потрібні, з точки зору розвитку економічної безпеки, як науки, завдання. Насамперед, потрібна фахова, науково розроблена методологія економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності та методологія власне наукових досліджень. Від цих фундаментальних положень залежить напрямок, зміст та якість наукових досліджень та їх кінцевий продукт. Для практики забезпечення економічної безпеки АТ вкрай потрібні відповідні науково-практичні рекомендації.

В Україні економічна безпека суб'єктів господарської діяльності, як складова окремої наукової галузі, почала розвиватися з 2008 р. після затвер-

дження паспорта наукової спеціальності та відкриття Спеціалізованих вчених рад з захисту кандидатських дисертацій в Університеті економіки і права "КРОК" та Львівському державному університеті внутрішніх справ за спеціальністю 21.04.02 "Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності". Згодом, у 2011 р. Спеціалізована вчена рада Університету "КРОК" рішенням ВАК України отримала право розглядати докторські дисертації з присудженням наукового ступеня доктора економічних наук з даної спеціальності.

На сьогодні зі спеціальності 21.04.02 "Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності" в Україні захищено дві докторські та вісім кандидатських дисертацій, які мають практичне прикладне значення. Звичайно, це – перші кроки. На часі є підготовка і розгляд Спеціалізованими вченими радами дисертаційних робіт методологічного характеру, які, як зазначено вище, закладуть основу і напрями наукових досліджень у цій сфері. Нині методологія економічної безпеки є предметом активних наукових пошуків багатьох науковців. На підставі наведеного вище розроблено концептуальну модель підготовки фахівців з безпеки в Україні, яку подано на рисунку.

Рис. Концептуальна модель підготовки фахівців з безпеки у ВНЗ України

У цій моделі закладено ідеологію концепції підготовки фахівців з безпеки. Основний її зміст полягає у тому, що перед тим як розпочинати підготовку фахівців з безпеки, потрібно ґрунтовно дослідити умови їх майбутньої діяльності. Іншими словами, необхідно чітко визначити, що є предметом діяльності у сфері економічної безпеки, які потрібно засоби і процедури застосовувати та який в кінцевому результаті має бути продукт (результат) цієї діяльності. Від цього залежить структура і зміст типових службових функцій.

Очевидно, що на цей процес також впливає й концептуальний підхід, у рамках якого буде здійснюватися підготовка фахівців: у межах спеціалізації чи спеціальності. Саме ці функції й відображаються в освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівця.

Для виконання службових функцій з безпеки формується перелік знань і вмінь, на підставі чого здійснюється підбір відповідних навчальних предметів і оформляється у формі навчального плану. Своє чергою, він є основою процесу підготовки фахівців з безпеки у ВНЗ.

Висновок. Таким чином, в Україні є низка спеціальностей, спеціалізацій, а також наукова спеціальність, в рамках яких здійснюється підготовка фахівців з безпеки. На зміст і напрям навчального процесу визначальний вплив мають умови майбутньої діяльності фахівця. Разом з тим, якість підготовки також впливає на ефективність роботи випускника на практичній роботі чи в науково-дослідній сфері. Тому процес підготовки фахівця і умови його діяльності є взаємозалежними. Запропонована модель підготовки фахівців з економічної безпеки сприятиме комплексному і системному підходу до навчального процесу.

Література

1. Гончаренко Л.П. Экономическая и национальная безопасность : учебник / под ред. Л.П. Гончаренко. – М. : ЗАО "Экономика", 2007. – 543 с.
2. Низенко Э.И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности / Э.И. Низенко. – К. : Вид-во МАУП, 2003. – 123 с.
3. Крутов В.В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В.В. Крутов. – К. : Вид-во "Фенікс", 2008. – 406 с.
4. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства : учебн. пособ. / А.С. Соснин, П.Я. Пригунов. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 555 с.
5. Класифікатор професій України. – ДК 003: 2005. – К. : Вид-во КНТ, 2007. – 345 с.
6. Захаров О.І. Управління фінансово-економічною безпекою : Галузевий стандарт вищої освіти підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000015 "Управління фінансово-економічною безпекою" кваліфікації 2414.2 "Професіонал з фінансово-економічної безпеки" / О.І. Захаров, О.А. Кириченко, В.В. Крутов, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, В.І. Франчук та ін. – К. : Вид-во "Шпора", 2008. – 111 с.

Франчук В.І. Концептуальні підходи к організації підготовки фахівців по економічній безпеці

Исследованы концептуальные подходы к организации подготовки специалистов по экономической безопасности, разработана ее модель в рамках специальности, специализации и научной специальности.

Ключевые слова: специалисты по экономической безопасности, модель подготовки специалистов, условия деятельности специалистов, процесс подготовки специалистов.

Franchuk V.I. The conceptual approach of organization of preparation of specialists on economic security

In the article the conceptual approach of organization of preparation specialists on economic security, its model is developed within the framework of specialty, specialization and scientific specialty.

Keywords: specialists on economic security, model of preparation of specialists, condition of specialists activity, process of preparation of specialists.